

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сучасному етапі розвитку економіки більшість суб'єктів господарювання для підвищення ефективності діяльності прагнуть використовувати прогресивні технології, у тому числі і фінансові. Поява різного роду фінансових інновацій та поглиблення зовнішньоекономічних фінансових зв'язків не тільки дозволяє з мінімальними затратами залучати фінансові ресурси, але й відкриває широкі простори для проведення фінансових махінацій та відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом. Поширення фінансових операцій протизаконного характеру спричинило появу нової форми контролю – фінансового моніторингу.

У сучасній економічній літературі немає єдиного підходу до визначення поняття «фінансового моніторингу». Множинність підходів дозволяє використовувати термін у різних сферах: від спостереження та контролю за фінансовими результатами підприємства до форми контролю за легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом. Тому, розвиток теоретичних аспектів фінансового моніторингу, у першу чергу, вимагає упорядкування та уточнення його термінологічного апарату.

Термін «моніторинг» має англійське походження та в сучасному розумінні означає безперервне стеження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату, а також прогнозування та запобігання критичним ситуаціям. Тобто термін моніторинг передбачає динамічне спостереження з метою порівняння, прогнозування та превентивними цілями. Оперуючи змістом поняття «моніторинг» науковці часто поширюють його на спостереження, аналіз та контроль за фінансовим станом, фінансовою діяльністю чи діловою активністю підприємства, замінюючи терміном «фінансовий моніторинг». Однак залишається питання: чи є правомірною така заміна понять? Адже поняття «моніторинг фінансового стану (діяльності)» та «фінансовий моніторинг» мають різні змістовні навантаження. Для підтвердження цієї тези звернемося до законодавства.

Вперше термін «фінансовий моніторинг» з'явився у вітчизняному законодавстві в 2003 році у постанові КМУ «Про затвердження Порядку проведення внутрішнього фінансового моніторингу суб'єктами господарювання, що провадять господарську діяльність з організації та утримання казино, інших гральних закладів і ломбардів» та визначався як сукупність заходів, спрямованих на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» визначає «фінансовий моніторинг» через призму термінів «державний фінансовий моніторинг» та «первинний фінансовий моніторинг», проте обидва вони здійснюються у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. В цьому ж законі зустрічаються поняття «обов'язковий фінансовий моніторинг» та «внутрішній фінансовий моніторинг», які також визначаються як заходи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. Отже, на нашу думку, поняття «фінансовий моніторинг», в першу чергу, необхідно визначати у межах чинного законодавства у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Проте, для потреб теорії, законодавче визначення терміну «фінансовий моніторинг» потребує уточнення.

Досить часто фінансовий моніторинг розглядають у системі фінансового контролю, проте ці поняття не є ідентичним та потребують розмежування. Найбільш поширений підхід визначає фінансовий контроль як перевірку господарських і фінансових операцій щодо їх достовірності, законності, доцільності та ефективності. На нашу думку, поняття «фінансовий моніторинг» має вужче значення та свою специфіку. Такого ж підходу дотримується В.Берізко, підкреслюючи, що під фінансовим контролем розуміють діяльність державних органів і недержавних організацій із забезпечення законності, фінансової дисципліни і доцільності при мобілізації, розподілі і використанні грошових коштів і пов'язаних з цим матеріальних цінностей. Тому зміст фінансового контролю визначається фінансовою діяльністю держави з метою забезпечення своєчасного, найбільш ефективного та повного збирання грошових коштів, сприяння до їх збільшення, виявлення нових джерел доходів. Крім того, варто зазначити, що зміст фінансового контролю полягає у спостереженні та порівнянні фактичних показників фінансової діяльності суб'єктів фінансових правовідносин порівняно із заданими показниками.

На відміну від фінансового контролю, фінансовий моніторинг не передбачає встановлення певних показників та порівняння їх з фактичними даними фінансової діяльності та не дає оцінки її ефективності, а також не має на меті збільшення обсягів грошових надходжень до бюджету. Основна мета фінансового

моніторингу полягає у попередженні та протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму. Виявлення при цьому нелегальних доходів, які в подальшому підлягатимуть оподаткуванню з метою поповнення державного бюджету є похідним завданням, адже в деяких випадках нелегальні доходи підлягають повній конфіскації, а не лише стягненню податків. Тому дискусійним є також питання віднесення фінансового моніторингу до методів фінансового контролю.

Таким чином, синтезуючи визначення законодавчих термінів та підходи до трактування науковців пропонуємо під фінансовим моніторингом розуміти сукупність заходів зі збору, обробки та аналізу суб'єктами фінансового моніторингу інформації про фінансові операції для оцінки їх ступеня ризику щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Особливої уваги потребує фінансовий моніторинг зовнішньоекономічної діяльності, адже в наслідок відмінностей у законодавстві різних країн та існування офшорних зон є висока ймовірність легалізувати незаконні доходи. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначає зовнішньоекономічну діяльність як діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудовану на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами. Текст закону визначає перелік видів зовнішньоекономічної діяльності, однак не всі вони є фінансовими операціями, що підлягають фінансовому моніторингу.

Згідно з чинним законодавством, обов'язковому фінансовому моніторингу підлягають фінансові операції, сума яких дорівнює чи перевищує 150000 гривень (для суб'єктів господарювання, які проводять азартні ігри – 13 000 гривень) або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентній 150000 гривень (для суб'єктів господарювання, які проводять азартні ігри – 13000 гривень), та має одну або більше ознак, визначених законодавством. До таких ознак, які характеризують зовнішньоекономічну діяльність відносять: переказ грошових коштів на анонімний (номерний) рахунок за кордон і надходження грошових коштів з анонімного (номерного) рахунку з-за кордону, а також переказ коштів на рахунок, відкритий у фінансовій установі в країні, що віднесена КМУ до переліку офшорних зон; зарахування або переказ коштів, надання або отримання кредиту (позики), проведення інших фінансових операцій у разі, якщо хоча б одна зі сторін – учасників фінансової операції є фізичною або юридичною особою, що має відповідну реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в країні, що не виконують чи неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, що здійснюють діяльність у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, або однією із сторін є особа, яка має рахунок у банку, зареєстрованому у зазначеній вище країні; переказ особою коштів за кордон за відсутності зовнішньоекономічного договору (контракту); здійснення розрахунків за зовнішньоекономічним контрактом, що не передбачає фактичного постачання на митну територію України товарів, робіт і послуг.

У даному переліку зазначено не всі види фінансових операцій, що здійснюються при веденні зовнішньоекономічної діяльності та можуть нести ризики легалізації незаконних доходів. Виявлення, облік та перевірка таких операцій є завданнями внутрішнього фінансового моніторингу. Внутрішній фінансовий моніторинг проводиться суб'єктами первинного фінансового моніторингу, до яких відносять фінансові та не фінансові організації, які безпосередньо проводять або оформлюють фінансові операції. Таким чином, розглянувши особливості зовнішньоекономічної діяльності та фінансових операцій, які її супроводжують, а також визначивши їх перелік, що підлягає фінансовому моніторингу, можна сформулювати визначення фінансового моніторингу зовнішньоекономічної діяльності, під яким пропонуємо розуміти сукупність заходів зі збору, обробки та аналізу суб'єктами фінансового моніторингу інформації про фінансові операції, що здійснюються у ході зовнішньоекономічної діяльності, для оцінки їх ступеня ризику щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.